

Janko Pleterski

ZUNANJI ODMEVI DEKLARACIJSKEGA GIBANJA

Referat s 24. zborovanja zgodovinarjev v Ptuju od 28. do 30. septembra 1988.

Z zunanjimi odmevi deklaracijskega gibanja so mišljeni odmevi tako zunaj habsburške monarhije, torej meddržavni, kot tudi odmevi pri drugih narodnih gibanjih znotraj habsburške monarhije. Konkretno gre za gibanje Čehov. Razume se, da med zunanje odmeve ne štejem tistih, ki jih lahko zaznavamo na drugih južnoslovanskih ozemljih habsburške monarhije, zunaj Slovenije. Pač pa med take zunanje odmeve štejem tiste, ki jih zapažamo v politiki Kraljevine Srbije kot samostojne države. Ugotavljanje odmevov je pomemben kriterij za presojanje deklaracijskega gibanja samega, njegove zgodovinske moči in pomena. Deklaracijsko gibanje ni bilo omejeno samo na Slovence in zato v njegovih odmevih nastopa tudi določen delež drugih južnoslovanskih dežel habsburške monarhije, vendar je treba upoštevati, da se je to gibanje kot tip razvilo predvsem pri Slovencih in da je pri njih tudi ostalo najmočnejše izraženo. Na nek način dokumentira to tudi tekoča politična oznaka, ki jo je deklaracijsko gibanje dobilo v avstrijskih in ogrskih vladnih krogih pa tudi v politiki nemških in madžarskih strank, ki so gibanju nasprotovale. V mnogih dokumentih srečamo omembo deklaracijskega gibanja z izrazom »Koroščevo gibanje« (»die Korošec-Bewegung«). Ti politični krogi so kot njegovo značilnost poudarjali, da se razvija pod vodstvom politične osebnosti, katere narodna pripadnost je bila splošno znana. Dejstvo, da je pozneje tudi Narodni svet v Zagrebu v naštevanju treh njegovih narodnih sestavnih elementov na prvem mestu imenoval Slovence in da je za predsednika izvolil dr. Antona Korošca, potrjuje oceno, da moremo v deklaracijskem gibanju videti specifičen izraz dinamike slovenskega narodnega gibanja.

Konec novembra in v začetku decembra 1917 so v dunajskem državnem zboru predstavniki Jugoslovanskega kluba, v sodelovanju s Češkim svazom in Ukrajinskim klubom, skušali primorati avstrijsko vlado k jasni opredelitvi v vprašanju priznanja pravic narodov do samoodločbe. Pri tem so izkoristili sovjetsko mirovno ponudbo, ki je govorila o tem načelu kot o temelju za doseg miru in ki jo je avstroogrska vlada, obenem z nemško, sprejela kot primerno podlago za pogajanja o splošnem miru. Ob tem pa je predsednik avstrijske vlade Seidler izrecno odklanjal, da bi to lahko pomenilo tudi priznanje samoodločbe narodom znotraj Avstroogrske. Predstavniki Jugoslovánov, Čehov in Ukrajincev so ob različnih priložnostih ponovno poudarjali zahtevo po pravici vseh narodov do samoodločbe. Ob začetku pogajanj v Brestu Litovsku pa so zahtevali, naj bi se pogajanj udeležili tudi avstroogrski narodi neposredno. Ob vsej tej parlamentarni aktivnosti, ki je seveda širše narave kot deklaracijsko gibanje v ožjem smislu, se že lahko vprašamo, ali je vplivala na stališča sovjetske vlade. Le-ta je namreč 30. decembra, v noti Antanti in Združenim državam Amerike opozorila na razliko med njenim tolmačenjem pravice narodov do samoodločbe in pa med tolmačenjem v izjavah centralnih držav. Sovjetska vlada je v tej zvezi izrecno zahtevala priznanje pravice do samoodločbe tudi Čehom in južnim Slovanom in pozvala Antanto, naj se o tem izreče.¹

Prvi neposredni odmev ali argument, izrečen v zvezi z deklaracijskim gibanjem v mednarodnih odnosih, najdemo v noti srbskega poslanika v Londonu

¹ Janko Pleterski, Prva odločitev Slovencev za Jugoslavijo, Slovenska matica, Ljubljana, 1971, 156—160. (Kratko: Prva odločitev.)

Jovana M. Jovanovića, ki jo je v imenu svoje vlade izročil 23. januarja 1918 britanski vladi. Ta nota je evidentirana šele v najnovejšem času, omenja pa se v knjigi Andreja Mitrovića.² Priloga note se sklicuje na majniško deklaracijo, posebno pa še na deklaracijsko gibanje kot na dokaz, da se južni Slovani habsburške monarhije žele osamosvojiti in zediniti s Srbijo po zgledu Italije in da zavračajo 'avtonomijo avstrijske' vrste. Takšen neposredni dokaz volje južnih Slovanov Avstroogrške za ločitev od monarhije in za zedinjenje s Srbijo je bil srbski vladi v tistih tednih še posebno potreben zaradi možnosti, da bi prišlo do posebnega miru z Avstroogrsko, kar bi seveda pomenilo, da ta državni sklop še ostane ohranjen. To je tisti položaj, ki je nastal po izjavi britanskega premierja Lloyd Georgea 5. januarja in predsednika ZDA: W. Wilsona 8. januarja 1918. Obe izjavi sta potrdili, da zavezniki Avstroogrške ne nameravajo razbiti, da podpirajo samo idejo avtonomije narodov v njej, ne pa tudi njihove samoodločbe. Znano je, da je predsednik Pašić tedaj zelo pesimistično ocenjeval možnosti za uresničenje jugoslovanskega državnega programa, in razumljivo je, da je v takšnem trenutku srbska vlada videla v dejstvu deklaracijskega gibanja pravi dokaz, ki ga je potrebovala. (Ta dokument srbske diplomacije, ki še čaka svoje objave v celoti, je posebej pomemben za zgodovinopisno razpravo o političnem pomenu in naravi tako majniške deklaracije kot tudi deklaracijskega gibanja, kar oboje del jugoslovanskega zgodovinopisja apriorno podcenjuje.)

Posebno vprašanje je, kakšen odmev je imel znani memorandum Jugoslovanskega kluba z dne 31. januarja 1918, namenjen avstrijski vladi oziroma cesarju in pa predstavništvom vseh štirih delegacij na mirovni konferenci v Brestu Litovsku (nemški, avstroogrski, ruski in ukrajinski).³

Jugoslovanski, češki in ukrajinski klub so 18. januarja, ob podpori socialdemokratskih predstavnikov, ponovno zahtevali od vlade, naj omogoči udeležbo predstavnikov vseh avstrijskih narodov pri pogajanjih v Brestu Litovsku. Dejansko se je bil že 11. januarja 1918 pojavil predlog Trockega, naj bi v Brest povabili predstavnike narodov, toda šlo je vedno samo za predstavnike Kuronske gubernije, Litve in Poljske. Omenjeni memorandum Jugoslovanskega kluba to okoliščino omenja in ob njej posebej zahteva, naj se k pogajanjem pripustijo predstavniki, izvoljeni od avstroogrskih narodov, med njimi tudi Jugoslovani, in to z namenom, skleniti pogodbo o neomejeni samoodločbi narodov v habsburški monarhiji, ki naj se izvede popolnoma svobodno ob ustreznih jamstvih. O samem memorandumu je bilo že marsikaj napisanega. Avtorji se v glavnem strinjajo v oceni njegove izrečne radikalnosti, ki jo je še stopnjevala interpelacija Jugoslovanskega kluba dne 6. februarja 1918, ko je avstrijska vlada objavo memoranduma preprečila. O memorandumu in interpelaciji izraža Lojze Ude mnenje, da ju »moremo imeti v jugoslovanskem gibanju na tleh habsburške monarhije med prvo svetovno vojno za najbolj odkrito, naravnost za avstrijsko vladu in svetovno javnost od izvoljenih zastopnikov jugoslovanskih narodov izrečeno revolucionarno besedo«.⁴

Čeprav memorandum ni neposreden sestavni del deklaracijskega gibanja, se moramo vprašati o njegovih zunanjih odmevih. Za to se je prvi zanimal Dragovan Šepić, ki pa je prišel le do sklepa, da se sovjetska delegacija ni mogla zavzeti za uresničitev zahteve memoranduma, ker je sama bila v težavnem položaju.⁵ Vprašanje pa je, ali je Šepić našel kak podatek o tem, da je sovjetska delegacija na takšno možnost sploh pomislila. Zanimiv odmev najdemo v

² Andrej Mitrović, Srbija u prvom svetskom ratu, Srpska književna zadruga, Beograd, 1984, 536–537.

³ Ferdo Sišić, Dokumenti o postanku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1914–1919, Zagreb, 1920, 117–122.

⁴ Milada Paulova, Tajny vybor (Maffie) a spoluprace s Jihoslovany v letech 1916–1918, Praha 1968, 415. (Kratko: Tajny vybor.) — Lojze Ude, Slovenci in jugoslovanska skupnost, Maribor, 1972, 88. (Kratko: Ude.)

⁵ Dragovan Šepić, Italija, saveznici i jugoslavensko pitanje 1914–1918, Zagreb, 1970, 276.

izjavi cesarja Karla, češkim poslancem, ko jih je sprejel v avdienco 27. februarja 1918. Tedaj je cesar dejal, da k mirovnim pogajanjem v Brestu Litovsku niso povabili zastopnikov avstrijskih narodov zato, ker bi to bilo nemogoče zaradi Madžarov; le-ti ne bi bili iz ogrske državne polovice pustili nikogar razen sebe samih.⁶ Knjiga avstrijskega avtorja W. Bihla o Avstroogrski in mirovnih sklepih iz Bresta Litovska, se tega vprašanja ne dotika.⁷ Vsekakor se je treba vprašati, zakaj memorandum v zvezi s konferenco v Brestu Litovsku ni imel odmevov v zavezniški politiki, in še zlasti, zakaj ne v politiki Kraljevine Srbije.

Bilten Jugoslovanskega odbora je memorandum seveda zabeležil. Označil ga je kot skrajno radikalnega in pripomnil: »Pomislimo na to, da Jugoslovanski klub na Dunaju predstavlja mnenje vseh Srbov, Hrvatov in Slovencev Avstrije. Ta memorandum bo torej omogočil vladam Antante, da se še enkrat prepričajo o čustvih in prizadevanjih naših rojakov, ki so enaka kot čustva in prizadevanja Jugoslovanskega odbora.« Gregor Žerjav, ki je avtor njegovega besedila, se je leta 1924 spominjal, da je bil glavni namen memoranduma razširjanje v tujini, da je za to skrbela češka »mafija« in da je povzročil dosti odmevov v tisku antantnih držav.⁸ Ti odmevi pa do zdaj še niso evidentirani. Zanimivo je, da se nihče od uradnih predstavnikov jugoslovanskega gibanja v tujini na memorandum tudi pozneje ni skliceval. Ne omenjajo ga na rimski konferenci, na »kongresu zatiranih narodov Avstroogrske«, ki se je začela 8. aprila 1918 v Italiji.

Kadar se govori o radikalnosti narodnih gibanj v Avstriji v času prve svetovne vojne, se praviloma kot najradikalnejše ocenjuje češko gibanje. In kdor primerja vzporedni razvoj češkega in slovenskega narodnega gibanja v tem času, najde veliko trenutkov, ko češko gibanje spodbuja podobna prizadevanja po samostojnosti v Sloveniji. Pa vendar pomeni deklaracijsko gibanje na Slovenskem pojav, kakršnega Čehi niso poznali in ki je pomenil v določenem trenutku tudi za njihove politične nastope pomembno spodbudo. Konkretno gre za znamenito »češko narodno prisego«, uprizorjeno dne 13. aprila 1918 v Pragi. Avstroogrski zunanji minister grof Czernin, zmagoslaven po sklenitvi mirovnih pogodb z Rusijo in Romunijo, je namreč 2. aprila 1918 ostro napadel češko gibanje, Masaryka v tujini imenoval veleizdajalca, češke politike doma pa napadel kot Masaryke znotraj cesarstva. Dokazoval je, da je češki narod drugačnega mnenja in da je vse omejeno le na agitacijo inteligence. Czerninov napad ni čeških politikov samo ogorčil. S svojo argumentacijo je ta napad pokazal tudi na šibkost češkega gibanja, ki se je preveč omejevalo na izjave v državnem zboru in vodstev političnih organizacij. Že 3. aprila se je v češkem tajnem odboru pojavila misel, da bi kot protiakcijo uprizorili »narodno prisego«, to je, da bi »češki narod prisegel, da bo v boju vztrajal« in da bi to storil »v formi nekakšnega ljudskega plebiscita«. Rudolf Giunio, jugoslovanski narodnjak, ki je bil član tega odbora, je izrecno predlagal, naj bi napravili »nekaj podobnega, kot je to bil plebiscit po majski deklaraciji v slovenskih deželah«.⁹ V naslednjih dneh so češki politiki to misel v zaupnem krogu razvijali v smislu, da bi priredili »plebiscit v obliki podpisovanja prisege« in ustanovitve Narodnega odbora, ki bi avtoritativno razglasil, »da prevzema politično vladanje nad narodom«. V nadaljnjih posvetih pa se češki odbor vendarle ni odločil, da bi sprejel slovenski model množičnega zbiranja podpisov in uprizarjanja plebiscita, pač pa se je odločil za zamisel manifestacijske prisege, javne zaobljube narodnih aktivistov vseh vrst: politikov, znanstvenikov, pisateljev, umetnikov in gospodarstvenikov. Značilna je izključitev iz tega kroga kmečkih in delavskih plasti,

⁶ Tajny vybor, 571.

⁷ Wolfdeiter Bihl, *Osterreich-Ungarn und die Friedensschlüsse von Brest-Litovsk*, Wien-Köln-Graz, 1970.

⁸ Prva odločitev, 298.

⁹ Tajny vybor, 424 in 429.

izrečno pa tudi duhovščine. Določili so tekst prisega in človeka, ki naj prvi povzdigne roko k prisegi. Za to vlogo so izbrali pisatelja Aloisa Jiraseka, ker so menili, da je to edina nepolitična osebnost v narodu, na katero ves narod gleda z ljubeznijo. Dne 13. aprila je, kot omenjeno, prisega v resnici bila tudi uprizorjena v zaprtem prostoru, v Smetanovi dvorani v Pragi. Ob tem ni odveč opozoriti, da je deklaracijsko gibanje na Slovenskem do tistih dni že prišlo v fazo sklicevanja velikih javnih shodov ali taborov: 10. marca so bili štirje, v Krškem, v Škofji Loki, v Šempetru na Krasu in v Kamniku, 17. marca trije in sicer v Žalcu, v Šentilju pri Velenju in v Logatcu, le malo pred praško prisego, 7. aprila 1918 pa je bil znameniti tabor v štajerskem Šentjanžu pri Dravogradu, na katerem je prišlo tudi do spopada z nemškimi nacionalisti in o katerem se je v javnosti govorilo kot o krvavem taboru.¹⁰ Tudi pozneje Čehi takih taborov niso prirejali. O pomenu češke narodne prisega, ki je nastala neposredno pod vtisom deklaracijskega gibanja na Slovenskem, pa piše Milada Paulova: »S češko narodno prisego je bil v Avstroogrski na področju notranje politike izpeljan odločilni boj med vladno oblastjo in pa zatiranimi narodi, kateremu so bili na čelu Čehi, od tega trenutka naprej pa tudi Jugoslovani. Poznejše češke manifestacije pri slavnostih »Narodnega divadla« so bile sicer večje in mogočnejše, niso pa imele več tistega odločilnega pomena.«¹¹

Metoda deklaracijskega gibanja kot neposrednega stopanja najširših ljudskih plasti v politiko, kot način njihove trajne aktivne navzočnosti in javnega življenja (deklaracijsko gibanje se je začelo spontano že v prvih dneh junija 1917, uradno pa z znano ljubljansko izjavo 15. septembra in je trajalo vse tja do konca junija 1918, ko preide neposredno v priprave za državno osamosvojitve) je imela v tujini večji odmev in učinek kot uradne deklaracije političnih forumov. To lahko rečemo že na temelju tega, kar vemo o odmevih v Italiji. Mladi angleški zgodovinar Mark Cornwall je prav letos napisal doktorsko disertacijo o zavezniški propagandi proti Avstroogrski in letu 1918 v Italiji. O vsebini disertacije piše med drugim, da obravnava izvore in organizacijo te propagande, obenem pa tudi njene učinke tako na fronti kot tudi znotraj Avstroogrske. S posebno pozornostjo pregleduje jugoslovansko plat te propagandne akcije, tako z vidika njene organizacije v Italiji, kot tudi z vidika vsebine propagandnih materialov in pa učinka te propagande v jugoslovanskih deželah. Zelo velik del je posvečen slovenskim propagandnim materialom in pa narodnemu gibanju v slovenskih deželah v letih 1917 in 1918. V zvezi s tem Cornwall izrečno ugotavlja: »V teku 1918. leta narašča količina zavezniškega propagandnega gradiva v slovenskem jeziku, posebno zato, ker so slovenske dežele bile najbolj radikalne med jugoslovanskimi deželami.«¹² V zvezi s to splošno ugotovitvijo je zanimiv podatek o incidentu, ki ga omenja Bogumil Hrabak v knjigi o jugoslovanskih prostovoljcih v Italiji.

Italijanska vladna politika, ki je bila v celoti zelo zadržana do jugoslovanskega gibanja, je zlasti Slovencem odrekala jugoslovanski značaj. Deklaracijsko gibanje je to apriorno politično podobo očitno zmotilo. Ko se je po rimskem kongresu ustanovila v Italiji mednarodna propagandna komisija s posebnim sektorjem za Jugoslavijo, pa je ta vključila v svoje delovanje tudi Slovence. Verjetno se je sklicevala na pojave v zvezi z deklaracijskim gibanjem. Italijanska vlada se je v prvi polovici maja 1918 sicer posebno trudila za populariziranje neuradnega italijansko-jugoslovanskega sporazuma. To za Jugoslovane ugodno prizadevanje pa je 12. maja 1918 zmotil list »Giornale d'Italia«, ki je poskusil jugoslovansko gibanje med Slovenci kompromitirati z opozorilom, da temu gibanju dirigira dr. Anton Korošec. List je podčrtal, da dr. Korošec nikoli ni bil protiavtrijec in da samo zato avstrijska vlada dopušča njegovo agitacijo.

¹⁰ Ude, 104–105.

¹¹ Tajny vybor, 435.

¹² Pismo avtorju z dne 21. marca 1988.

V mednarodni propagandni komisiji v Padovi je nastala določena zmeda. Znani vódba italijanskih propagandistov Ugo Ojetti, ki je bil naklonjen sporazumu z Jugoslovani, je to zmedo skušal odstraniti. Diskretno je predlagal ljudem iz Jugoslovanskega odbora, naj stopijo v polemiko z omenjenim italijanskim listom, očitno prepričan, da imajo dovolj dokazov za radikalni značaj deklaracijskega gibanja, za njegov rušilni pomen za dualistično Avstroogrsko. »Jugoslovani«, piše Hrabak, »pa so iz taktičnih razlogov odlašali in končno odklonili, da bi se zaradi takšnih obtožb podajali v polemiko«. ¹³ Zakaj so tako ravnali? Zaenkrat smo brez odgovora. Pri tem se je treba spomniti na dejstvo, da je deklaracijsko gibanje, zlasti na Primorskem, imelo v veliki meri tudi namen, pokazati pred svetom, da Slovenci in Hrvatje v teh krajih nikakor ne sprejemajo priključitve k Italiji.

In končno še o odmevu, ki ga je deklaracijsko gibanje imelo v zavezniški diplomaciji. Posebno francoska diplomacija je dobro zapazila, da se je z Jugoslovanskim klubom in z deklaracijskim gibanjem oblikoval tretji dejavnik gibanja za ustanovitev jugoslovanske države, poleg Srbije in pa Jugoslovanskega odbora v emigraciji. Takšno svojo ugotovitev je skupina francoskih ekspertov izrecno vključila v podrobno razčlenbo jugoslovanskega vprašanja, v elaborat, ki je 16. septembra 1918 bil temelj za razpravo na zavezniškem Vrhovnem vojaškem svetu v Versaju. ¹⁴ Tisti čas se je, kot vemo, začela ofenziva na solunski fronti, nakar je prišlo do preboja te fronte in do premirja med zavezniki in Bolgarijo 29. septembra 1918. Ta veliki uspeh tudi srbskega orožja je dal še večji zagon predsedniku srbske vlade Nikoli Pašiću, ko se je v svoji diplomatski aktivnosti skušal upreti omenjeni oceni francoskih ekspertov, ki jo je Vrhovni vojaški svet sprejel. Že 17. septembra 1918 je Pašić svaril francoskega poslanika Fontenaya pred tem, da bi zavezniki poleg Srbije upoštevali še drugo jugoslovansko državnost. Izrecno je opozoril na nevarnost, da bi se v tem primeru, če bi se takšna državnost uresničila, »nemudoma razplemenela vstaja med dvema milijonoma Srbom, ki žive severno od Save, na Hrvaškem, v Slavoniji, Dalmaciji...«. ¹⁵ Pač svojevrstno reagiranje na veliki politični odmev, ki ga je deklaracijsko gibanje zapustilo v francoskih in sploh zavezniških ocenah notranjega razvoja v Avstroogrski! Zavezniška diplomacija je spričo tega vtisa le še z večjimi pridržki gledala na prizadevanja srbske vlade, da bi v medzavezniških odnosih uveljavila svojo tezo, da ima le Srbija pravico, oziroma, da je le ona državna nosilka »osvoboditve in zedinjenja Srbov, Hrvatov in Slovencev«, na temelju svojega programa iz 1914. leta. To je bila znana teza, da predvsem ne gre priznati Jugoslovanski odbor kot meddržavni subjekt. Zdaj se je to stališče razširilo tudi na medtem izoblikovani državopolitični subjekt Jugoslovanov v Avstroogrski. Kljub sijajnim zmagam na solunski fronti je Pašić še 15. oktobra naletel na odklonilno mnenje pri britanskemu premieru Lloyd Georgeu. Ko se je namreč pri njem oglasil s tezo, da bi bilo treba izvršiti jugoslovansko državno zedinjenje neposredno, to je brez vmesnega državno-pravnega konstituiranja Jugoslovanov habsburške monarhije, se je britanski premier držal omenjenih medzavezniških ugotovitev o položaju v slovenskih in hrvaških deželah ter v Bosni in Hercegovini. Pašiću je odvrnil, da je uresničenje želja Srbije uresničljivo le, če bo srbska vojska te kraje zasedla še pred koncem vojne. Če pa se bo vojna končala prej kot se to zgodi, bo vse odvisno od želje teh narodov, treba se bo z njimi pogajati. ¹⁶

Že v prihodnjih tednih so se stvari razvile prav v smislu ocen in predvidevanj britanskega premiera. Takšne ocene in takšna predvidevanja pa bi ne

¹³ Bogumil Hrabak, Jugoslovanski zarobljenici u Italiji i njihovo dobrovoljačko pitanje 1915—1918, Novi Sad 1980, 196—198.

¹⁴ Đorđe Đ. Stanković, Nikola Pašić, saveznici i stvaranje Jugoslavije, Beograd 1984, 231. (Kratko: Stanković.)

¹⁵ Stanković, 232.

¹⁶ Stanković, 239.

bile mogoče, če se ne bi gibanje južnih Slovanov v habsburški monarhiji, v katerem je deklaracijsko gibanje v svojem času bilo osrednje, medtem že vsililo mednarodni zavezniški diplomaciji kot novo zgodovinsko dejstvo. V tej zvezi nam postane še bolj razumljivo, zakaj so v letu 1918 diplomatje velikih držav, Združenih držav Amerike, Anglije in Francije, tako vztrajno Srbiji priporočali federativno ureditev kot osnovno politično načelo nove jugoslovanske države.

Zusammenfassung

DAS AUSLÄNDISCHE ECHO DER DEKLARATIONSBEWEGUNG

Janko Pleterški

Die breite politische Bewegung für eine nationale Selbstbestimmung, die sich in den slowenischen Ländern vom Sommer 1917 bis zum Verbot durch die Regierung im Mai 1918 auf der legalen Grundlage einer Deklaration des Jugoslawischen Klubs im österreichischen Parlament (30. 5. 1917) entfaltete, fand auch bei den anderen Völkern Österreichs und Außerhalb des Staates ein politisches Echo. Auf diese Bewegung berief sich die Diplomatie Serbiens (in ihrer Note an die britische Regierung am 23. Januar 1918) als Beweis dafür, daß die Südslawen Österreich-Ungarns mit Serbien eine staatliche Vereinigung anstrebten. Die Bewegung trug bei zur Radikalisierung der Politik des Jugoslawischen Klubs, der am 30. Januar 1918 von der Friedenskonferenz in Brest-Litowsk forderte, zu den Verhandlungen auch Vertreter der österreich-ungarischen Völker zuzulassen. Unter dem Einfluß der Deklarationsbewegung wurde am 13. April 1918 in Prag der berühmte »Tschechische Nationaleid« abgenommen. Ein Widerhall dieser Bewegung läßt sich auch in der Tätigkeit der Alliierten-Propaganda in Italien sehen, was einen Teil der italienischen Politik in Unruhe versetzte. Die Bewegung wird außerdem in einem Elaborat der französischen Experten für die Sitzung des Obersten Militärrats der Alliierten am 16. September 1918 berücksichtigt. Es stellt fest, daß mit dem Jugoslawischen Klub und der Deklarationsbewegung ein dritter Faktor der jugoslawischen staatlichen Vereinigung gebildet wurde, neben der Regierung Serbiens und dem Jugoslawischen Ausschuß in London.